

MARTIN ŠRAJER / 14. 7. 2022

ON. Kristian v montérkách

Mezi filmovou literaturou jsou v českých knihkupectvích početně zastoupené biografie hvězd. Především těch prvorepublikových. Adina Mandlová, Lída Baarová, Jindřich Plachta, Hana Vítová, Theodor Pištěk, Nataša Gollová, Vlasta Burian... o mnohých z nich vyšlo hned několik knih.

Když do Googlu zadáte „Oldřich Nový kniha“, najde vám vyhledávač na první dobrou hned sedm různých publikací. Narychlo sepsované publikace s nevzhlednými obálkami sázejí na nostalgii čtenářstva. Herce a herečky z prvních let československé kinematografie zpravidla nepopisují na základě vlastního bádání, ale neověřených pamětnických vzpomínek, dojmů a drbů. Nabízejí proto zidealizované portréty hvězd a doby, blížící se tomu, jak si první republiku chceme pamatovat, resp. jak ji zachycují tehdejší komedie a melodramata. Kultivovanost, elegance, konzervativní hodnoty.

Kniha Šárky Gmiterkové *ON. Kristian v montérkách*, kterou nedávno vydal Národní filmový archiv, se od uvedené výplně knihovniček odlišuje. Ač vypráví o hvězdě prvorepublikového filmu, tak ne bulvárně a povrchně, nýbrž odborně, čtivě a erudovaně.

Zmíněná biografická literatura, chrlená fanoušky, pamětníky a popularizátory, se s metodologií obvykle nezdržuje. Gmiterková oproti tomu zkoumá Nového profesní kariéru s pomocí konceptu star studies a svá východiska srozumitelně osvětluje v teoretickém prologu, kde se zároveň vypořádává s dosavadní literaturou na dané téma.

Kniha svou celkovou skladbou i pojetím jednotlivých kapitol (s úvodem, závěrem a případovými studiemi) nijak neskřývá, že vznikla rozšířením autorčiny obhájené disertace *Kristian v montérkách. Hvězdná osobnost Oldřicha Nového mezi kulturními průmysly, produkčními systémy a politickými režimy v letech 1936–1969*.

Gmiterkovou oproti jejím předchůdcům a předchůdkyním nezajímá přednostně Nového osobní život. Nesnaží se předložit ani vysilující shrnutí všech jeho čtyřiceti filmových rolí. Prioritně ji zajímá, jak vznikla a jak byla v měnících se sociopolitických podmínkách přetvářena hercova hvězdnost. Proto je klíčové, že svůj záběr neomezuje na první republiku, ale velkou pozornost věnuje Nového přechodu do zestátněné filmové výroby, kdy část kontroly nad svou hvězdnou image ztratil.

Typ milovníka, na jehož ztvárňování Nový založil svou slávu, ovšem nevzdoroval jen estetickým požadavkům socialistického realismu, ale také času. Ani tento limitující faktor Gmiterková neopomíná: „Lze se tedy domnívat, že pro herecký typ Oldřicha Nového znamenalo větší komplikaci nevyhnutelné stárnutí než ideologicky restriktivní režim.“

Vedle fungování star systému ve třicátých letech a za protektorátu badatelka na příkladu Oldřicha Nového podrobně zkoumá i nevyhnutelnou změnu pozice hvězdy po válce, kdy dotyčný podle ní „ztrácel přímou kontrolu jak nad svým divadlem, tak nad vlastním hereckým portfoliem a „jeho hvězdný obraz se pomalu otevíral novým významům diktovaným kulturní politikou“. Zohlednění hercovy divadelní kariéry představuje další významný aspekt monografie.

Gmiterková rozebírá filmovou hvězdnost v kontextu jiných mediálních a kulturních průmyslů (divadlo, rozhlas, nahrávací průmysl, později i televize) a dalekosáhlejších společenských a politických vlivů. Nového kariéru sleduje napříč třemi dekádami a mnoha modely umělecké produkce i vládnutí.

Vzhledem k absenci ucelených knižních dějin české kinematografie, které si zájemci musejí poskládat z mnoha různých zdrojů, jsou zvlášť cenné odstavce přibližující kulturní politiku, potažmo systém výroby, schvalování a financování filmů v jednotlivých etapách od třicátých až do šedesátých let. Přes průběžné zohledňování změn společenských, politických i systémových a personálních se Gmiterková příliš nevzdaluje svému hlavnímu tématu.

Po první kapitole, zasvěcující české čtenářky a čtenáře do problematiky star studies, se Gmiterková v následující kapitole krátce obrací k Nového hereckým počátkům v Brně a zevrubněji pak mapuje roky hercovy největší slávy. Středobodem jeho tvůrčí

činnosti bylo ve třicátých a čtyřicátých letech divadlo. Nový sám jedno vedl. Rozhodoval tudíž o repertoáru a vybíral si pro sebe vhodné role, v nichž mohl zapojit svůj herecký i pěvecký talent.

Kultivovaný zpěv posiloval jeho hvězdný obraz také prostřednictvím paralelně vydávaných gramofonových desek. Velké oblibě se těšily také filmové šláгры. Sice původně složené jako doplněk filmového děje, ale po uvedení filmu žijící vlastním životem.

Co se týče filmu, roky 1936 až 1938 byly pro Nového podle Gmiterkové obdobím hledání vhodného hereckého typu. „Našel se“ ve snímku, který pronikl i do podtitulu monografie, v *Kristianovi* (1939) od Martina Friče. V něm představil hlavní atributy své hvězdnosti – „vkus, světovost a příslib romantického dobrodružství“.

K udržení konzistentní hvězdné osobnosti přispívala skutečnost, že Nový zůstával až do konce války věrný nejen jednomu typu postav (resp. dvěma, budeme-li rozlišovat třídní příslušnost jeho milovníků), ale také jednomu, veselohernímu žánru. Vytvořil takto normu, kterou pak udržoval a precizoval, nanejvýš lehce varioval. Neměl důvod a potřebu ji modifikovat.

Gmiterková ve druhé kapitole dále na příkladu konkrétních filmů detailně zkoumá jednotlivé složky Nového výrazového rejstříku: stylizovaný hlasový projev s přesnou dikcí a precizní výslovností, gesta, pózy, mimiku... Kapitulu uzavírá konstatováním, že Nový v letech 1936 až 1945 dosáhl kariérního vrcholu. V následujícím období se však změnil „náhled na hvězdnou slávu i zábavu jako takovou“ a ani populární herec se transformaci nemohl vyhnout.

V letech 1945 až 1955 počet Nového filmových rolí nápadně poklesl. Objevil se pouze v pěti filmech. Každý z nich svědčí o snaze uzpůsobit hercův naturel a hvězdnou osobnost změněným podmínkám. V *Pytlákově schovance* (1949) se například parodicky distancoval od populárních žánrů a typizovaných figur předchozích let. V budovatelské veselohře *Slovo dělá ženu* (1952), reflektující vstup žen do pracovního procesu, se z distingovaného elegána stal úderník a zlepšovatel, který „svou extrémní pracovní morálkou tyranizuje okolí“.

Hudební komedie *Hudba z Marsu* (1954) již naznačovala opatrnou liberalizaci. Jak prvky satiry, tak začleněním jazzu a folkloru nebo právě obsazením Nového do role hudebníka Jiřího Karase, který se stejně jako jeho představitel po letech útlumu vrací na výsluní. Gmiterková neopomíná, že proměna Nového hereckého typu a hvězdného obrazu dle nových kulturně-ideologických požadavků probíhala současně na divadle.

Nostalgický obrat k minulosti, započatý ve druhé polovině padesátých let, nabral na intenzitě v následující dekádě, kdy byly, jak píše Gmiterková, položeny „základy dodnes přetrvávajícího vnímání Nového hvězdné osobnosti“. Přispělo k tomu mimo jiné pravidelné uvádění archivních filmů v kinech a pamětnických pořadů v televizi.

Éra první republiky už nemusela být vytěšňována z veřejného diskursu nebo podřizována ideologickým doktrínám, docházelo k jejímu doceňování. Představitel Kristiana byl jmenován zasloužilým umělcem, stal se „institucí upomínající na minulé úspěchy“ a také svůj herecký repertoár rozšířil o role odkazující na jeho dosavadní kariéru, ať formou parodie, nebo nostalgie a recyklace. Završením těchto tendencí byli v roce 1969 *Světáci*, v nichž Nový de facto rekapituluje svou kariéru.

Filmy nejčastěji reprízované v televizi nám zprostředkovávají iluzi nejen o první republice a protektorátu, ale také o neměnnosti hereckého typu Oldřicha Nového. Publikace Šárky Gmiterkové zaplněním řady prázdných a přehlížených míst takto zjednodušující čtení problematizuje a přesvědčivě dokládá, že ani filmové hvězdy nejsou imunní vůči produkčním, kulturním a politickým nárokům, natož vůči stárnutí.

Kniha o 430 stranách vychází v grafické úpravě Michala Krůla se čtyřmi různými obálkami. Text doprovází řada kvalitních černobílých i barevných fotografií a reprodukce několika archivních dokumentů. Nechybí ani kompletní filmografie Oldřicha Nového, přehled jeho divadelního působení, bibliografie, rejstřík a anglické resumé.

Šárka Gmiterková, *ON. Kristian v montérkách*. Praha: Národní filmový archiv 2022, 431 stran. ISBN 978-80-7004-198-7.

ON

Šárka
Gmíterková

